

7. NICGORSKI, W. (2011). Cicero and the Natural Law. [Online]. *Natural Law, Natural Rights, and American Constitutionalism*. Retrieved from <http://www.nlnrac.org/classical/cicero>.

8. SELLERS, M. (2009). The Influence of Marcus Tullius Cicero on Modern Legal and Political Ideas. *Ciceroniana, the Atti of Colloquium Tullianum Anni, 2008*. Pp. 245–280.

9. *The Basis of the American Republic*. (n.d.). [Online]. *American History from Revolution to Reconstruction and Beyond*. Retrieved from

<http://www.let.rug.nl/usa/outlines/government-1991/the-constitution-an-enduring-document/the-basis-of-the-american-republic.php>.

10. TUSHNET, M. (2015). *The Oxford Handbook of the U.S. Constitution*. Oxford: Oxford University Press.

11. VILE, J.R. (2005). *The Constitutional Convention of 1787: A Comprehensive Encyclopedia of America's Founding*. Vol. 1. Santa Barbara, CA: ABC-CLIO.

Надійшла до редколегії 28.11.18

M. Sribniak, Student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE US CONSTITUTION: RECEPTION OF ANTIQUITY

The article indicates that ancient examples played the essential role during early US history. It was a vital aspect which had a significant impact on the essence of the American Constitution. Delegates of the Philadelphia Convention appealed to the ideas of ancient philosophers as well as historical background of ancient Greece and Rome. It was common for the speeches at the convention to point out various events, connected with the history of Athens, Sparta and Carthage, albeit Roman Republic was the main source for resemblance.

The heritage of such ancient philosophers, as Plato, Aristotle, Polybius, Cicero and partly Tacitus and Livy influenced the vision of American political elite of that period, which was particularly represented by Tomas Jefferson, James Wilson, John Adams and George Washington. The article demonstrates that the astonishing number of highly intelligent people with university education participated in the discussions at Philadelphia Convention. Such individuals easily read original Greek and Roman works.

The US Founding Fathers widely cited positive examples of federalism and republic, although they made an accent on the negative ancient experience of tyranny in order to justify their views on the Constitution. Therefore, the US Constitution shows in accordance with the text the remarkable influence of ancient thinkers and their ideas concerning this document.

Key words: Constitution of the USA, Convention, antiquity, reception, federalism, the USA.

УДК 94(439)-058.12"15":283/289

<https://doi.org/10.17721/1728-2640.2018.139.15>

О. Ферков, канд. іст. наук, доц.
ДВНЗ "Ужгородський національний університет", Ужгород, Україна

РОЛЬ ШЛЯХТИ ПІВНІЧНО-СХІДНОЇ УГОРЩИНИ В УТВЕРДЖЕННІ ПРОТЕСТАНТИЗМУ

У статті¹ зосереджено увагу на проблематиці участі та ролі шляхти Північно-Східної Угорщини в процесі духовного оновлення, викликаного Реформацією. Нові ідейно-духовні віяння охопили все угорське суспільство, втім, не кожна соціальна група в однаковій мірі реагувала на виклики часу. Серед перших аристократів та шляхтичів, які прийняли вчення Лютера і доклали значних зусиль для утвердження Реформації у Північно-Східній Угорщині, були Перені, Драґфі, Бебеки, Друґети, Баторі, Маґочі та інші. Слідом за великими землевласниками до табору реформатів швидко приєдналася середня та дрібна шляхта, та великі маси простого люду різних етносів.

Основна діяльність шляхтичів-протестантів була спрямована на покровительство та меценатство. Матеріальна підтримка та владне покровительство сприяло відкриттю й успішному функціонуванню шкіл, навчанню здібної молоді за кордоном, книгодрукуванню тощо.

Для поширення протестантизму на землях сучасного Закарпаття неабияку роль відіграли Друґети – володарі Ужанщини та Землпінщини і міста Ужгорода. Під покровительством Друґетів з 1546 р. в місті вже існувала протестантська община.

Автор зауважує, що через обмеженість джерельного матеріалу та заангажованість окремих авторів проблема залишається недостатньо вивченою. Наразі угорські та словацькі автори мають певні напрацювання, та для вітчизняної історіографії тема є "terra incognita". Долучитися до висвітлення проблеми є завданням запропонованої статті.

Ключові слова: угорська шляхта, Північно-Східна Угорщина, Реформація, Перені, Друґети.

Процес Реформації, рекатолизації та деякі інші аспекти церковної історії є однією з найменш досліджених сторінок історії Угорщини раннього нового часу. Дослідження часто-густо опираються на стереотипи та гіпотези, сформульовані в минулому та позаминулому столітті. Мабуть, визначальною причиною відсутності належних досліджень з проблеми є те, що історія церкви займає важливе місце в теологічній системі кожної з Церков. Конфесії, відповідно, тривалий час не спілкувалися, не було взаємного обміну поглядами, джерельним матеріалом, результатами досліджень. Отож, через обмеженість джерельної бази, заангажованість окремих авторів, деякі аспекти церковно-релігійної і духовно-культурної історії Угорщини ранньомодерної доби залишаються недостатньо вивченими. Серед таких питань можна назвати участь та роль угорської шляхти в поширенні та утвердженні протестантизму. Звичайно, проблема неодноразово привертала увагу дослідників. В останні десятиліття угорська, словацька історіографія створила кілька цінних досліджень історії та діяльності

аристократичних родів та шляхетських сімей Угорщини раннього нового часу [7; 11; 12; 13]. Географія цих праць локалізується на Задунав'я і частково Верхню Угорщину². Діяльність аристократів і шляхти Північно-Східної країни держави, зокрема так званих *hoto lovus*, які постали на політичній, господарській і культурній арені Угорщини в XVI ст. (Баторі, Перені, Бебек, Лошонці, Нярі, Телеґді, Меліт тощо) висвітлена скромно. Бракує комплексного дослідження участі шляхти Верхньої Угорщини в духовно-культурних процесах XVI-XVIII ст. ґрунтовне просопографічне дослідження можливе тільки шляхом опрацювання широкої джерельної бази та історіографічних праць. Запропонованою статтею спробуємо долучитися до вирішення проблеми.

Реформація як найважливіший феномен ранньої модерної історії розпочала свій шлях Угорщиною у 20-х рр. XVI ст. і відразу зайняла виняткове місце в ду-

¹ Запропонована стаття є розширеним варіантом виступу автора на міжнародній науковій конференції "Доба Реформації: держава, суспільство, культура", яка відбувалася 12-13 жовтня 2017 року в м.Києві.

² Верхня Угорщина – військова, економічна та адміністративна одиниця сформувалася у XVI ст., до неї увійшли 13 комітатів Північної та Північно-Східної Угорщини, а саме: комітати Спіш, Шариш, Земплін, Унг, Береґ, Уґоча, Абауй, Торна, Гемер, Боршод, Гевеш, Саболч, Сатмар; п'ять королівських міст – Кошице, Пряшів, Бардіїв, Сабінов, Кежмарок. Центр округу – Кошице. Тут був осідок капітана Верхньої Угорщини та Спішської комори (казни).

ховному, культурному житті, визначала суспільний та політичний розвиток країни, зокрема Північно-Східних комітетів. Впродовж другої половини XVI – початку XVII ст. сформувалися нові церковні організації протестантських конфесій: євангелістська (лютеранська) та кальвіністська (нині її називають – реформатська) церкви. Хоча для цього етапу характерна гостра міжконфесійна боротьба нових церков і ослаблених структур католицької церкви та держави, а також суперництво всередині протестантського табору, успіхи реформації були беззаперечними. На кінець XVI ст. реформаційні ідеї "заразили" практично всі прошарки суспільства і пустили коріння в угорський ґрунт остаточно.

Першим станом, який прийняв реформацію, було міщанство вільних королівських міст Верхньої Угорщини. В літературі XIX–XX ст. причиною такої уваги до вчення Лютера вважали німецьке етнічне походження міщанства. Втім, не етнічна належність, а скоріше вид заняття стали визначальними для "сприйняття" реформації. Міщани мали стабільні торговельні і культурні зв'язки з німецькими землями, звідки й прийшла реформація. Крім цього, міщанство угорських міст та містечок потребувало оновленої церкви. Не тільки німецькі, але й угорські та словацькі міщани швидко прийняли вчення Лютера. Жодних етнічних конфліктів у ті роки не спостерігалось [9, с. 13]. І звичайно не можна ігнорувати ту обставину, що перші студенти-угорці у Віттенберзі були з Банської Бистриці та Левочі (на території сучасної Словаччини).

Отже, до Мохачської битви (1526 р.) єдиною соціальною групою угорського суспільства, яка прийняла Реформацію, були міщани вільних королівських міст. Цілком інше ставлення до вчення Лютера було в аристократів та шляхти. Серед причин "ворожості" до реформації слід назвати ту обставину, що наприкінці Ягелонської доби політична боротьба між магнатсько-шляхетськими угрупованнями в Угорщині досягла свого апогею. Більшість шляхти вороже, з неприязню ставилося до "чужого" вчення, до того ж такого, яке походило з Німеччини і підтримувалося королевою.

Доказом негативного ставлення угорської шляхти до ранньої Реформації (до 1526 р.) є прийняті Державними становими зборами закони про переслідування послідовників нового вчення. Перший закон Державних станових зборів (*вони були продубльовані комітатськими зборами*) проти прихильників Лютера було прийнято у 1523 р. 54 стаття проголошувала послідовників Лютера еретиками і визначала їхнє покарання смертю та конфіскацією майна [3, с. 384]. Цікаво і те, що жоден із прийнятих законів стосовно "єретиків" не виконувався. Незважаючи на опір держави та жорстокі закони, темпи поширення Реформації не гальмувалися, і серед нових її прихильників з'являються магнати та шляхта.

Значний, але не визначальний вплив на темпи поширення Реформації мала ганебна поразка угорського війська від османів під містечком Могач: 29 серпня 1526 р. на полі битви загинули обидва архієпископи та більшість єпископів [17, с. 24–26]. Армія османів спустошила великі церковні маєтки, зруйнувала монастирі й церкви. У багатьох місцях після відступу турецької армії священники не повернулися до своїх приходів. Чимало епархій залишилися без єпископів. Склалася практика, що новопризначені єпископи перебували не у своїх церковних округах, а у Відні. Звісно, з такої відстані управляти церковними справами було важко. Крім цього, було чимало випадків, коли церковні володіння ставали казенними (на підконтрольних туркам землях) або доходи з них ішли на утримання війська (одного з двох королів – Фердинанда або Заполяї).

Втім, на думку науковців, не можна вважати могоачську поразку головною причиною швидкого поширення Реформації в Угорщині [9, с. 15]. Угорське пізньосередньовічне суспільство переживало кризу подібно до тієї, яку спостерігаємо в німецьких землях та князівствах. Частина станів вже задовго до Могача усвідомила необхідність реформи церкви [17, с. 17] (*наприклад, під час повстання Дожи 1514 р., "куруци" – хрестоносці – спробували створити свою церкву*).

У вільних королівських містах були випадки антицерковних виступів [1, с. 20–21]. Отож, можна припустити, що могоачська поразка стала своєрідним прискорювачем для прийняття ідеї Реформації церкви магнатами. Політичний хаос сприяв безперешкодному поширенню Реформації. В умовах тотального спустошення, громадянської війни і загальної невизначеності, стара церква скомпрометувала себе. Назріли обставини для пошуків нових духовних ідей та ціннісних орієнтирів.

Магнати, шляхта, міщани та й навіть залежні селяни більше, ніж будь-коли до того були готові до прийняття нових релігійно-духовних ідей. Громадянська війна перешкоджала консолідації сил католицької церкви та габсбурзького правителя для зупинення або перешкодження протестантського "вірусу". Загони найманців Фердинанда I вербувалися з німецьких земель і не раз самі пропагували вчення Лютера.

Отже, для утвердження протестантизму в Угорщині (після блискавичного поширення) вкрай важливо було сприйняття його магнатами і шляхтою. У другій половині 20-х рр. XVI ст. поодинокі угорські аристократи з симпатією ставилися до вчення Лютера. Відомо, що серед перших світських патронів Реформації в Угорщині були: державний суддя Елек Турзо, охоронець корони Ференц Реваї, скарбник Томан Надошді, канцлер Петер Перені, придворні аристократи: Міклош Костка, Гашпар Перені, Гашпар Драґфі, Ференц Дершфі, а також представники родів Чакі, Баторі, Бебек, Друґети тощо [16, с. 60; 20, с. 65–66].

Прихильність аристократів мала вирішальне значення для успіху Реформації, адже вони – володарі величезних маєтностей – вже у наступні роки після власного навернення передали нове вчення своїм підданам [6, с. 13–14]. В такий спосіб Реформація пустила коріння у землевласницьких містечках, селах на більшій території Угорщини. Аристократи не тільки підтримували реформатських проповідників, але й відкривали школи, фінансували навчання здібних селян в німецьких університетах, надавали кошти для видання книг тощо.

У період політичного хаосу та громадянської війни ані Фердинанд Габсбург, ані Ян Заполяї не мали реальної влади. Ніхто з них не наважувався виступити проти Реформації. Більше того, будучи католиками вони, не стали перешкоджати поширенню Реформації на власних приватних володіннях. Отож коли правителі не мали реальної влади, магнати вільно впливали на релігійно-ідейні симпатії шляхти. Шляхта, з незначним запізненням, слідом за аристократією також прийняла вчення Лютера. У такий спосіб Державні Станові збори у 30–40-х рр. XVI ст. вже не розглядали питання обмеження діяльності або переслідування послідовників Лютера.

Серед перших угорських аристократів та шляхтичів, які прийняли Реформацію, чимало таких, що мали свої володіння у Північно-Східних комітатах (Перені, Драґфі, Чакі, Друґети, Баторі та інші). Історична традиція першим угорським аристократом, який прийняв лютеранство на початку 1530-х рр., вважає Петера Перені [17, с. 44].

Петер Перені (1501–1548) був сином палатина Імре Перені та Доротеї Каніжаї. Він разом із братом Ференцом (Вародський єпископ) брав участь у Могоачській

битві. Юний єпископ помер на полі битви, а Петер врятувався втечею [6, с. 33]. Цікавим є його життєвий шлях і кар'єра. Він неодноразово змінював свою політичну орієнтацію (що є не винятком для угорської шляхти середини XVI ст.), здобув чималі статки і владу, але ж закінчив своє життя в ув'язненні.

Зацікавленість Перені протестантизмом поширювалася на сферу меценатства. Деякий час він приймав у своєму дворі проповідника Матяша Деваї Біро, працювали у місті відомі протестантські діячі Іштван Галсечі, Калманчехі Шанта Мартон. Чимало протестантських авторів присвячували свої твори покровителю і меценату Петеру Перені.

Магнат турбувався про стан освіти. За його ініціативи й фінансової підтримки школу в містечку Шарошпотоці було перетворено на лютеранську гімназію (зародок реформатського колеґіуму, який існує донині).

При поширенні Реформації Перені вдавалися до різних засобів, часто і до зброї. Петер Перені та його син Габор зруйнували католицькі монастирі у Шарошпатаку, Шатораліауйгелі та Требишові. Втім, деякі автори висловлюються про суперечливий характер протестантизму Перені. Відомо, що у своєму місті – Шарошпотоці – в 1537 р. він відвідував римо-католицьку службу. Можливо, він прагнув до очищеної католицької віри. Але в листах, написаних в останні роки свого життя, Петер Перені висловлює глибоку віру і відданість протестантизму.

Після смерті Петера Перені, справою утвердження Реформації у Земплінському комітаті опікувалися його вдова Клара та син Габор. Вони запросили до міста Іштвана Копачі – одного з найвизначніших протестантських проповідників Верхньої Угорщини. Цікаво, що, хоча Перені були лютеранами і не допускали кальвіністів у свої володіння, цей Копачі відкрито симпатизував вченню Кальвіна і вільно міг працювати у Шарошпотоці (мабуть тут головним аргументом для запрошення Копачі була його навчально-виховна робота у душі протестантизму).

Хоч серед Перені славу покровителя Реформації здобув згаданий вище Петер, інші представники роду зробили не менш вагомий внесок. Зокрема, Габор Перені та його син підтримували гуманістів, а пізніше і протестантських діячів [6, с. 23].

Габор Перені був Угочанським і Марамороським надзупаном. Центром його володінь був славетний замок Нялаб (на правому березі річки Тиса, поблизу сучасного Королева). Відомо, що в 1508-1509 рр. він приймав знаменитого гуманіста руського походження Павла Русина із Кросно, який рятувався від чуми [6, с. 23]. Можливо, надав фінансову допомогу Павлу Русину, адже той присвятив видання віршів та панегірик Яну Паннонію (1512) саме своєму благодійнику Габору Перені.

Габор Перені загинув на полі Могачської битви. Його вдова Каталіна Надошді продовжувала справу меценатства. Відомо, що шляхтичка запросила вихователем свого сина Бенедика Ком'яті, званого в історії літератури як автора перекладу на угорську мову листів св. Павла (*Epistolae Pauli lingua donate. Az zent Pál leueley Magyar nyeluen*). Переклад побачив світ у краківській друкарні в 1533 р. [15] – це була перша друкована книга угорською. Очевидно, що Ком'яті присвятив книгу Каталіні Надошді, про що свідчить зображення в ній гербів Перені та Надошді. Через два роки в тому ж Кракові видрукувано протестантську за духом працю Імре Орозаї, присвячену також вдові Перені та її сину Яношу (*De Christo et eius ecclesie, item de Antichristo eiusque Ecclesia*) [6, с. 29; 15].

Неоднозначним було лютеранство Яноша Перені. Хоча за життя він демонстрував відкриту симпатію до

нового віровчення та підтримував протестантських письменників і проповідників, все ж у своєму заповіті просив справити власний похорон за католицьким обрядом та щоб отці-францисканці помолилися за упокій його душі [6, с. 30]. Пояснення цього на перший погляд дивного заповіту слід шукати в особливостях ранньої Реформації, адже чіткого розмежування в обрядах, та й навіть у богослужінні католицькому і новому – протестантському – аж до оформлення протестантських церковних інституцій в Угорщині не було. В однаковій мірі підтримували Перені гуманіста, прихильника вчень Еразма Роттердамського – Ком'яті та протестанта Озораї.

Двір Перені, реформатори, які перебували при ньому, вплинули на поширення нової ідеології у сусідніх з Шарошпатаком територіях. Одночасно із приєднанням шляхтичів Перені до Реформації, до табору прихильників нового віровчення долучилися шляхтичі Другети. Рід Другетів – один з найвпливовіших і багатших давніх аристократичних сімей Угорщини. Їхні володіння розкинулися на північно-східні окраїни Угорщини в комітатах Земплін та Унг' аж до польського кордону. Вчені припускають, що прийняття представниками роду Другетів протестантизму сталося під впливом Перені, адже Ференц III Другет Ужанський надзупан був одружений з Ержебет Перені. А його брат Георгій (Дьордь) "душею і тілом був вірний Реформації". Отож, прикладом покровительства Реформації у Північно-Східній Угорщині можемо назвати також діяльність Другетів.

Центром земплінських володінь Другетів було містечко Гуменне. Немає достовірних джерел про точний час прийняття Другетами реформаційних вчень. Втім, можна припускати, що це сталося у першій половині 30-х рр. XVI ст. (*Угорський дослідник Ласло Рез на основі генеалогії та шлюбних контактів Другетів з іншими сім'ями висловив думку, що Другети були одними з перших магнатів хто прийняв протестантизм*) [16, с. 60].

В Гуменному спершу з'являється лютеранське вчення і через декілька років – кальвінізм. Джерела згадують першого проповідника-кальвініста в Гуменному у середині 50-х рр. XVI ст. – в той час, коли власником міста був Іштван Другет [9, с. 152-153]. Іштван переселився з Ужгорода до Гуменного в 1556 р. В Ужгороді він також підтримував реформатів, робив щедрі пожертви кальвіністській общині. Поряд з Гуменним, в іншому місті Другетів, комітатському центрі – Ужгороді – Реформація пустила коріння в 1540-х рр. У 1546 р. вже існувала протестантська громада, яку Другети беруть під свою опіку. Відомо, що у 1555 р. тут працював лютеранський проповідник-магістр Петер. Інше джерело повідомляє, що у 1556 р. Гашпар Другет прийняв до міста протестантського проповідника, ім'я якого невідомо: він втікав від переслідувань отців-католиків. Невдовзі виникли общини протестантів в навколишніх селах: Бартофі, Часловцях, Чічері, Доборуській, Горянах, Коритнянах, Латорицьких Реметах, Капушанах, Паладьї, Собранцях, Тибаві, Сенні, Тарновцях, Доманницях, Невіцькому, Радванці, Минаї, Яроку та ін. [19, с. 114-119].

Згодом поряд із лютеранством став поширюватися швейцарський напрямок Реформації. На кінець 70-х рр. із 30-ти католицьких вікарій Ужанського головного деканату не залишилося жодного. Монахів католицьких орденів вигнали із Капушан, Ужгорода та з інших містечок. Майно, церковний інвентар, будівлі переходили протестантам. Реформати мали свою школу, яка утримувалася коштом громади та пожертвами Другетів та інших землевласників. Документ за 1589 р. наводить дані про доходи реформатського священика і вчителя в Ужгороді. Зокрема, вказувалося те, що церкву, священика і школи та вчителя підтримували з чотирьох джерел:

замку (Другети), міста, десятини з виноградників та з філій Ужгородської матірної церкви [10, с. 429-442].

Отже, Другети не тільки самі прийняли протестантизм, але й доклали чимало зусиль для поширення й укріплення нового віровчення на підвладних їм землях [16, с. 61]. Кальвінізм здобув перемогу в містах і мав послідовників у селах зі словацьким і русинським населенням.

На жаль, немає джерел, які допомогли б реконструювати кількість і становище русинських реформатських общин другої половини XVI ст. Однозначно те, що після конверсії Георгія (Дьордя) III Другета у першому десятилітті XVII ст., реформатські общини повернулися до православ'я або були окатоличені. Згідно з даними візитації 1632 р. у більшості русинських сіл в церквах знову проводилася православна літургія, реформатських проповідників вигнали.

Другети були не єдиними великими землевласниками, хто підтримував місіюну діяльність реформатських проповідників серед русинів. В Мукачівських володіннях Ракоці також було декілька десятків русинських сіл, які були "охоплені" реформацією. Русини не змогли прийняти реформатське вчення (мабуť через ортодоксальний світогляд, спосіб життя), воно було для них чужим і ворожим. Після короткого "умовного" реформування вони повернулися до православ'я.

Окрім Другетів та Ракоці, в Ужанському та Березькому комітатах значні володіння мали шляхтичі Едонфі, Понґраці, Добо, Чічері, Мокчаї, Палоці, Горват [5, с. 41].

Хоча на середину XVI ст. реформація охопила усю Верхню Угорщину, оформлення євангелістської церкви відбулося дещо пізніше. Ініціатива походила від спішського наджупана Криштофа Турзо, який у 1614 р. в місті Спиське Подґрад'є скликав собор протестантських проповідників та світських вельмож. У січні до містечка прибули магнати, шляхта, делегати п'ятьох вільних королівських міст та проповідники двох тодішніх деканатів (архидіаконії). Собор проголосив про створення євангелістської церковної організації Верхньої Угорщини. Створено дві суперінтенденції (церковні округи) [2, с. 70].

З 50-х рр. XVI ст. в Угорщині популярності набирає і швейцарський напрямок реформації. У поширенні кальвінізму визначальну роль відіграв духовний осередок в містечку Шарошпоток і особливо діяльність проповідника Іштвана Копачі. Він став першим земплінським деканом (архидіаконом). Іштван Копачі був францисканським монахом, а з початком Реформації вийшов із ордену і на території монастиря відкрив реформатську тривіальну школу. 1532 р. він побував у Віттенберзі. Як вчитель і проповідник, працював у Шарошпотоці, Ердоді, Нодьбані. Очолює перші реформатські собори в Ердоді у 1545 р. і в Клужі 1561 р. [4, с. 50; 18].

Із поширенням швейцарського напрямку протестантизму, місцеві шляхетські сім'ї – Бебеки, Маґочі [8] та інші прийняли кальвінізм. Незважаючи на послаблення позицій лютеранства та конфлікту між течіями протестантизму, Перені не стали переходити до кальвінізму. Відомо, що Габор Перені (син згаданого вище Петера) під час церковних соборів у Тарцалі та Торді, запросив до себе проповідників і висловив своє незадоволення тим, що ті відвернулися від лютеранства. Один з них, Форкош Пал Турі, намагався переконати магната в тому, що вони не зреклися лютеранських канонів, сформульованих Меланхтоном, а тільки доповнили їх декількома новими статтями.

Перені не збирався змінювати свою думку і за власний кошт відправив двох проповідників до Віттенберга та Лейпцига, щоб там вони порадилися з іноземними теологами стосовно своїх вчень. Звичайно, лютеран-

ські теологи засудили статті тарцало-торданського віровчення. Перені до останніх своїх днів (помер 1567 р.) залишався переконаним лютеранином і переслідував послідовників кальвінізму та інших радикальних вчень на своїх володіннях.

Отже, на утвердження протестантизму – спершу лютеранства, а згодом кальвінізму – на території комітатів Північно-Східної Угорщини, крім інших чинників, впливала також різнобічна підтримка місцевих магнатів і шляхти. Основна діяльність шляхти була спрямована на покровительство і меценатство. Вони власним коштом відправляли на навчання здібну молодь за кордон, фінансували видання книг, відкривали школи і будували церкви. Звичайно, не слід і перебільшувати роль магнатів та шляхти в утвердженні Реформації в Угорщині. З кінця XVI – перших десятиліть XVII ст. все більше шляхтичів зрікаються протестантської віри й переходять до католицизму і, знову ж таки, стають покровителями і меценатами, але вже іншої конфесії.

Список використаних джерел:

1. Bodnarova, M. Reformacia vo vychodoslovenskych mestach v 16. storoci / M. Bodnarova // Reformacia na vychodnom Slovensku v 16. – 18. Storoci / Ulicni Ferdinand (ed.). – Persov: Biskupsky urad Vychodneho distriktu ECAU na Slovensku, 1998. – Pp. 19-38.
2. Brückner, G. Szepesváraljai zsinat / Gy. Brückner. – Nyiregyháza, 1914. – 70 p.
3. Corpus Juris Hungarici. Tyrnavia: Typis academici per Leopoldium Berger, 1734.
4. Dienes, D. Sárospatak reformációja [Online] / D. Dienes // Egyháztörténeti szemle. – 2008. – 9. – Pp. 48-60. Retrieved from <http://www.unimiskolc.hu/~egyhtort/cikkek/dienes-sarospatok-reform.htm>.
5. Haraszty, K. Az ungi református egyházmegye. Adalékok az ungi református egyház történetéhez / K. Haraszty. – Nagykapos, 1931. – 479 p.
6. Horváth, J. A reformáció jegyében. A Mohács utáni félszázad magyarországi iradalomtörténet / J. Horváth. – Budapest: Akadémiai kiadó, 1953. – 544 p.
7. Újváry, V. Az alispánságtól a birodalmi hercegségig, a nemes kúriától az ország legnagyobb birtokkomplexumig. Az Eszterházi család társadalmi és anyagi felemelkedése / Zs. Újváry // Pénztörténet-gazdaságtörténet. Tanulmányok Buza János 70. éves születésnapjára / Szerk.: Bessenyei József – Draskóczy István. – Budapest, 2009. – Pp. 182-200.
8. Kiss, L. Mágocsi Gáspár tótorságának útja és a református egyház tényreése Alaghy János lutheránus várnagy Abauj vármegyei birtokain / L. Kiss // Egyháztörténeti Szemle. – 2017. – Pp. 3-12.
9. Kónya, A., Kónya, P. Szlovák reformátusok a XVI-XVIII. Században / A. Kónya. – Sárospatak: Hernád Kiadó, 2013. – 195 p.
10. Makay, D. Az Ungvári hely. Hitv. Egyház történeti töredéke / D. Makay // Sárospataki füzetek. – 1860. – Pp. 429-442.
11. Pálffy, G. A grófi cím a 16-17. századi Magyarországon és Erdélyben "...élünk mi sokáig két hazában..." / G. Pálffy // Tanulmányok a 90 éves Kiss András tiszteletére / Szerk.: Dáné Veronka –Oborni Teréz – Sipos Gábor. – Debrecen, 2012. – Pp. 177-191.
12. Pálffy, G. A magyar nemesség bécsi integrációjának színterei a 16-17. Században / G. Pálffy // Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére / Szerk.: Fodor Pál – Pálffy Géza – Tóth István György. – Budapest, 2002. – Pp. 307-331.
13. Pálffy, G. A Thurzó család a Magyar Királyság arisztokráciájában. Egy különleges arisztokrata familia Magyarországon / G. Pálffy // Történelmi szemle. – 2011. – 1. – Pp. 63-84.
14. Révész, I. Krisztus és Antikrisztus. Ozorai Imre és műve [Online] / I. Révész. – Debrecen 1928. (Theológiai tanulmányok. 3. sz.). – Retrieved from https://rmk.hungaricana.hu/en/RMK_I_5/.
15. Révész, I. Reformáció és ellenreformáció [Online] / I. Révész // Magyar művelődéstörténet / Szerk. Domanovszky Sándor. 3. köt. – Retrieved from <http://mek.oszk.hu/09100/09175/html/49.html>.
16. Réz, L. A Drugethek és Homonna reformációja / L. Réz. – Sátorajlajhely, 1899. – 158 p.
17. Soós, K. A reformáció terjedése és megszilárdulása a mai Kárpátalja területén (1517-1600) / K. Soós. – Beregszász-Ungvár: "RIK-U" Kiadó, 2017. – 144 p.
18. Szinyei, J. Magyar írók élete és munkái [Online] / J. Szinyei. – Budapest: Hornyánszky. 1891-1914. – Retrieved from <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/k/11950.htm>.
19. Zoványi, J. Protestáns lelkészek nyugtatónyai régi tizedjegyzékek mellett / J. Zoványi // Magyar Protestáns Egyháztörténeti Adattár. – 1929. – 13. – Pp. 5-141.
20. Zsilinszky, M. A Magyarhoni protestáns egyház története / M. Zsilinszky. – Budapest, 1907. – 797 p.

References:

1. BODNAROVA, M. (1998). Reformacia vo vychodoslovenskych mestach v 16. storoci. In: Ulicni Ferdinand (ed.), *Reformacia na vychodnom Slov-*

ensku v 16. – 18. Storoci. Persov: Biskupsky urad Vychodneho distriktu ECAU na Slovensku. Pp. 19–38.

2. BRÜCKNER, G. (1914). *Szepesváraljai zsinat*. Nyiregyháza.

3. *Corpus Juris Hungarici*. (1734). Tyrnavia: Typis academici per Leopoldium Berger.

4. DIENES, D. (2008). Sárospatak reformációja [Online]. *Egyháztörténeti szemle*, 9, 48–60. Retrieved from <http://www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/dienes-saros-patak-reform.htm>.

5. HARASZY, K. (1931). *Az ungi református egyházmegye. Adalékok az ungi református egyház történetéhez*. Nagykapos.

6. HORVÁTH, J. (1953). *A reformáció jegyében. A Mohács utáni fél-század magyarországi irodalomtörténet*. Budapest: Akadémiai kiadó.

7. ÚJVÁRY, V. (2009). Az alispánságtól a birodalmi hercegségig, a nemes kúriától az ország legnagyobb birtokkomplexumig. Az Eszterházi család társadalmi és anyagi felemelkedése. In: Bessenyei József, Draskóczy István, eds., *Pénztörténet-gazdaságtörténet. Tanulmányok Buza János 70. éves születésnapjára*. Budapest. Pp. 182–200.

8. KISS, L. (2017). Mágocsi Gáspár tutságának útja és a református egyház térnyerése Alaghy János lutheránus várnagy Abaúj vármegyei birtokain. *Egyháztörténeti Szemle*. Pp. 3–12.

9. KÖNYA, A, KÖNYA, P. (2013). *Szlovák reformátusok a XVI-XVIII. Században*. Sárospatak: Hernád Kiadó.

10. MAKAY, D. (1860). Az Ungvári helv. Hitv. Egyház történeti töredéke. *Sárospataki füzetek*. Pp. 429–442.

11. PÁLFFY, G. (2012). A grófi cím a 16-17. századi Magyarországon és Erdélyben "...éltünk mi sokáig 'két hazában'...". In: Dáné Veronka, Oborni

Teréz, Sipos Gábor, eds., *Tanulmányok a 90 éves Kiss András tiszteletére*. Debrecen: [s.n.]. Pp. 177–191.

12. PÁLFFY, G. (2002). A magyar nemesség bécsi integrációjának szinterei a 16-17. Században. In: Fodor Pál, Pálffy Géza, Tóth István György, eds., *Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére*. Budapest: [s.n.]. Pp. 307–331.

13. PÁLFFY, G. (2011). A Thurzó család a Magyar Királyság arisztokráciájában. Egy különleges arisztokrata familia Magyarországon. *Történelmi szemle*, 1, 63–84.

14. RÉVÉSZ, I. (1928). *Krisztus és Antikrisztus. Ozorai Imre és műve*. [Online]. Retrieved from https://rmk.hungaricana.hu/en/RMK_1_5/.

15. RÉVÉSZ, I. (n.d.). Reformáció és ellenreformáció. [Online]. *Magyar művelődéstörténet*. Retrieved from <http://mek.oszk.hu/09100/09175/html/49.html>.

16. RÉZ, L. (1899). *A Drugethek és Homonna reformációja*. Sátorajaujhely.

17. SOÓS, K. (2017). *A reformáció terjedése és megszilárdulása a mai Kárpátalja területén (1517-1600)*. Beregszász-Ungvár: "RIK-U" Kiadó.

18. SZINNYEI, J. (n.d.). *Magyar írók élete és munkái*. [Online]. Retrieved from <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/k/k11950.htm>.

19. ZOVÁNYI, J. (1929). Protestáns lelkészek nyugtatóványai régi tizedjegyzékek mellett. *Magyar Protestáns Egyháztörténeti Adattár*, 13, 5–141.

20. ZSILINSZKY, M. (1907). *A Magyarhoni protestáns egyház története*. Budapest: [s.n.].

Надійшла до редколегії 10.11.18

O. Ferkov, PhD in History, Associate Professor
Uzhgorod National University, Uzhgorod, Ukraine

THE ROLE OF THE NOBILITY OF NORTH-EASTERN HUNGARY IN THE ESTABLISHING OF PROTESTANTISM

The article focuses on the problems of the participation and role of the nobility of North-Eastern Hungary in the process of spiritual renewal, caused by the Reformation. New ideological and spiritual trends have embraced the entire Hungarian society, however, not every social group responded equally to the challenges of time. Among the first aristocrats and nobility who accepted the teachings of Luther and made significant efforts for the establishment of the Reformation in North-Eastern Hungary were: Perenii, Dragphi, Bebeki, Druget, Batory, Magochi and others. Following large landowners, the medium and small gentry and large masses of ordinary people of various ethnic groups quickly joined the camp of Reformation.

The main activity of gentry-Protestants were focused on the philanthropy and patronage. Material support and government patronage contributed to the opening and successful functioning of schools, the training of successful young people abroad, book publishing, etc.

For the establishment of the Reformation at the lands of modern Transcarpathia the main role had the Druget's – the landlords of Uzhanshchyna and Zempinshchina and Uzhhorod. Under the patronage of Druget's from 1546, the Protestant community already existed in Uzhhorod.

The author observes that the limited source material and the engagement of some individual authors, the problem is not sufficiently studied. Hungarian and Slovak authors have some research, but for national historiography the theme is "terra incognita". It is the task of the proposed article – join to highlight the issue.

Keywords: Hungarian gentry/nobility, North-Eastern Hungary, Reformation, Perenii, Druget.